

Current Status, Strategy, Policy and Programs of Seed (Potato, Vegetable and Spice Crops) in the Province: Sudurpashchim Province

सुदूरपश्चिम प्रदेश सरकार
कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय
कृषि विकास निर्देशनालय
दिपायल, डोटी

“बीउ (आलु, तरकारी तथा मसला बाली) को वर्तमान अवस्था, रणनीति, नीतिगत व्यवस्था तथा कार्यक्रमहरू”

खगेन्द्र प्रसाद शर्मा
प्रमुख

सुदूरपश्चिम प्रदेशको कृषि सम्बन्धी संक्षिप्त विवरण

क्र. सं.	विवरण	प्रादेशिक तथ्याङ्क	राष्ट्रिय तथ्याङ्क	राष्ट्रिय तुलनामा सु.प.को अवस्था
१.	कुल खेति योग्य जमिन (हे.)	३,६९,७९६ हेक्टर	४१,२१,००० हेक्टर	८.९८%
२.	खेति गरिएको क्षेत्रफल (हे.)	३,१८,५२६ पुरानो तथ्याङ्क १,९२,८८४ हेक्टर*	२२,१८,४०९ हेक्टर*	८.६९%
३.	कृषि पेशामा निर्भर जनसंख्या (%)	७९ प्रतिशत* (पहिले ८४ %)	६०.४%	
४.	कुल सिंचित क्षेत्रफल जम्मा (हे.)	१,७९,७५० हे. (४६.४३%) १,१६,५६४ हे.* (६०.४३%) (खेती गरिएको क्षेत्रफलमा)	१५,३३,२६९ (आर्थिक सर्वेक्षण २०७९/०८०)	५.८२%
५.	प्रति कृषक परिवार खेतियोग्य जग्गा (हे.)	०.५३ हेक्टर	०.५५ हेक्टर	

* राष्ट्रिय कृषि गणना २०७८ अनुसार

प्रदेशको कृषि सम्बन्धी संक्षिप्त परिचय ...

जिल्ला	कुल क्षेत्रफल (हे.)	खेतीयोग्य जमिन (हे.)	खेती गरिएको जमिन (हे.)*		सिंचित क्षेत्रफल (हेक्टर)*	
			प्रदेशमा प्रयोग भएको	राष्ट्रिय कृषि गणना २०७८ अनुसार	प्रदेशमा प्रयोग भएको	राष्ट्रिय कृषि गणना २०७८ अनुसार
कैलाली	३२३५००	९००००	८६४५०	६२७३४.२	७६०००	५५०४२.३
कञ्चनपुर	१६९७४९	५९६०२	५६६०२	४२२४९.०	३९९८५	३७६९९.४
अछाम	२११०८५	५६३४७	४२४९३	१६४५३.९	१०३०८	५३१०.७
डोटी	१९६०१८	३२२७६	२५५००	१२७९०.८	१४५९७	४८९०.९
डडेल्धुरा	१५३८००	११६९६	१०६६७	१०९९२.३	४८९७	३२९३.०
बैतडी	१४५११३	३१४८५	२५७००	१९९२५.६	१०५००	२९१५.०
बाजुरा	२१८८००	२४३१९	२०१५५	६७९२.५	५२३५	१९६१.३
बझाङ	३६७८४५	३४६०७	२८२१४	९९४२.३	१०८५०	३३५४.३
दार्चुला	२३२२००	२९४४४	२२८२५	११८०४.४	७४५८	२१०५.३
जम्मा	२०१०१०२	३६९७९६	३१८५२६	१९२८८५	१७९७५०	११६५६५
सिंचित क्षेत्रफल प्रतिशतमा				५६.४३	६०.४३	

प्रदेशमा आलु, तरकारी तथा मसला बालीहरूको क्षेत्रफल, उत्पादन र उत्पादकत्व

क्र.सं.	बाली	क्षेत्रफल (हेक्टर)	उत्पादन (मे.टन)	उत्पादकत्व (मे.टन/हे.)
१	आलु	१८,१९१	२,४७,९४३	१३.६३
२	तरकारी	२४,५४२	३,२४,२००	१३.२१
३	अदुवा	१,५२९	२२,५६८	१४.७६
४	लसुन	१,८९३	२०,४८२	१०.८२
५	बैसार	१,४९४	१६,२५४	१०.८८
६	खुर्सानी	१,५७७	३९,०४६	२४.७६
७	अलैची	३४.५ (२५.१० उत्पादनशिल)	२६.०५	१.०४

तरकारी बीउ उत्पादनमा संलग्न कृषक समूह/सहकारी /फर्महरू/बीउ कम्पनीहरू

क्र. सं.	जिल्ला	बीउ उत्पादनमा संलग्न समूह/सहकारी	बीउ उत्पादन गरिने बालीहरू	बीउको स्तर
१.	डोटी	जैविक विविधता कृषि सहकारी संस्था लि., जोरायल गा.पा.	केराउ, रायो, मूला, पालुङ्गो	उन्नत
२.	डडेल्धुरा	डडेल्धुरा कृषक सहकारी संस्था लि.	सिमि, भिन्डी, केराउ	उन्नत
		शैलेधर महादेव कृषि सहकारी संस्था लि.	केराउ	उन्नत
		मणिलेक बीउ प्रवर्द्धन कृषि सहकारी स. ली. बेडुपानी	केराउ, धनिया, मूला	उन्नत
		शिखरधुरा बीउविज्ञान केन्द्र प्रा. लि.	मूला, रायो, केराउ, सिमि	उन्नत
	धौलाकोट एम. के. कृषि नर्सरी फर्म	सिमि	उन्नत	
३.	दार्चुला	दार्चुला सिड्स एण्ड सप्लायर्स, शैल्यशिखर	मूला, रायो, पालुङ्गो	उन्नत

सहकारी/फर्महरू/बीउ कम्पनीहरू.....

क्र. सं.	जिल्ला	बीउ उत्पादनमा संलग्न समूह/सहकारी	बीउ उत्पादन गरिने बालीहरू	बीउको स्तर
४.	बाजुरा	दलित एकता मिश्रीत कृषक समूह स्वामिकारिक १	प्याज	उन्नत
		हाम्रो सहकारी कृषक समूह, लुडिगंगा १	प्याज	उन्नत
		नाथ बहुउद्देश्यीय तरकारी फर्म बडिमालीका ४	प्याज	उन्नत
५.	कैलाली	पञ्चशक्ति बीउ कम्पनी, धनगढी, कैलाली	रायो, मूला, शालगम, प्याज, घ्यूसिमी, पालुङ्गो, चन्सुर, मेथी, लहर तरकारी, रामतोरिया, गोलभेडा, काउली, बन्दा, ब्रोकाउली	उन्नत
		युनिक बीउ कम्पनी, धनगढी, कैलाली	रायो, मूला, केराउ, घ्यूसिमी, बोडी, रामतोरिया, काँक्रो, चन्सुर र आलु	उन्नत
६.	डडेल्धुरा	युनाइटेड सिड्स इन्टरनेशनल प्रा.लि.	सिमि, मूला, धनिया, केराउ	उन्नत
		धुरा एग्रो एण्ड सिड प्रा.लि.	सिमि	उन्नत

तरकारी जर्मप्लाज्म सम्बर्द्धन तथा तरकारी बीउ उत्पादन केन्द्र, डडेल्धुराद्वारा विगत २ आ.व. मा उत्पादित तरकारी बीउको विवरण

क्र.सं.	तरकारीको नाम	जात	उत्पादित परिमाण (के.जी.)		कैफियत
			आ.व.२०७९/८०	आ.व.२०८०/८१	
१	रायो	खुमल रातोपात	१०२	२०५	मूल बीउ
२	मूला	मिनोबर्ली	१५०	१५७	मूल बीउ
३	केराउ	सिक्किमे	१००	२२	मूल बीउ
		सलाही आकेल	१२०	११	मूल बीउ
४	स्ववास	ग्रे जुकिनी	३	७	उन्नत
५	स्विसचाई	सुसाग	-	३०	उन्नत
६	काँक्रो	भक्तपुर लोकल	-	०.५	उन्नत
७	प्याज	रेड क्रियोल	३	७	उन्नत
८	घनिया	पन्त कलमी	-	३५	उन्नत
९	आलु	कार्डिनल	५००	-	PBS दोश्रो पुस्ता
	जम्मा		९७८	४७४.५	

तरकारी बीउ उत्पादन र प्रवर्द्धनका लागि प्रदेश सरकारले संचालन गर्ने गरेका कार्यक्रम तथा क्रियाकलापहरू

- श्रोत बीउ उत्पादन, वितरण तथा उन्नत बीउ उत्पादनमा सहयोग।
- बीउ उत्पादन प्रविधि सम्बन्धी कृषक तालिम।
- बीउ प्रशोधन मेशिनरी, सामग्री तथा प्रशोधन गृह निर्माणमा सहयोग।
- बीउ भण्डारणका लागी गोदाम घर, रष्टिक स्टोर र कोल्ड च्याम्बर निर्माणमा सहयोग।
- बीउ प्याकेजिङ तथा बजारीकरणका लागि आवश्यक सहयोग।
- रैथाने/स्थानीय बाली एवं जात संरक्षण र प्रवर्द्धनमा सहयोग।
- सरोकारवालाहरूसँग समन्वय र सहकार्यका कार्यक्रम।

बीउ उत्पादनमा देखिएका समस्याहरू

- प्रयास मात्रामा गुणस्तरिय श्रोत बीउ उपलब्ध नहुनु।
- खुला सिमानाका कारण गुणस्तरहिन, विशेषगरी बीउआलु ठूलो परिमाणमा आयात भइरहेको।
- विदेशी वर्णशंकर (Hybrid) जात एवं बीउको बिगबिगी हुनु।
- स्वदेशी वर्णशंकर (Hybrid) जात एवं बीउको विकासको गति सुस्त रहनु।
- कतिपय रैथाने/स्थानीय बाली र जात लोप हुने अवस्थामा पुगनु।
- बीउ उत्पादन गर्न बढी समय लाग्ने हुँदा कृषकहरू ताजा खायन उत्पादन तर्फ आकर्षित हुनु।
- गुणस्तरीय बीउ उत्पादन गर्न कृषकहरूमा उन्नत ज्ञान, सीपको कमी
- बीउको गुणस्तर कायम गर्न नसकिनु।
- जनशक्तिको अभाव।

बीउ उत्पादनमा देखिएका समस्याहरू ...

- भरपर्दो सिंचाई र मलखादको कमी हुनु।
- प्राकृतिक प्रकोप विशेषगरी सुख्खा खडेरी र असिनाले बीउ बालीलाई क्षति पुऱ्याउने गरेको।
- उत्पादित बीउको उचित मूल्य पनि प्राप्त नहुनु।
- जग्गा बाँझो रहने तथा जंगली जनावरको समस्या बढ्दै जानु।
- बसाई सराई र युवा पलायन बढ्दै जाँदा तरकारी बीउ उत्पादनमा संलग्न कृषकहरूको सहभागिता पनि घट्दै जानु।
- बीउ उत्पादन क्षेत्र भौगोलिक रूपले प्रायः विकट हुनु।

समस्या समाधानका लागि सुझावहरू

- भारत संगको खुला सिमानालाई व्यवस्थित बनाउँदै तथा कृषि क्वारेन्टाइन प्रणालीको सुदृढीकरण मार्फत बीउको आयातमा कडाई गर्नु पर्ने।
- सरकारी, गै.स.स., सहकारी र नीजि क्षेत्रको समन्वय र सहकार्यमा प्रयास मात्रामा गुणस्तरिय बीउ (श्रोत र उन्नत) उपलब्ध हुने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने।
- स्वदेशी खुला सेचित (Open Pollinated) तथा वर्णशंकर (Hybrid) जात एवं बीउको विकासका लागि विशेष जोड दिनु पर्ने।
- महत्वपूर्ण रैथाने/स्थानीय बाली र जातलाई लोप हुन नदिन संरक्षण एवं प्रवर्द्धनका कार्यक्रमहरू संचालन गर्नु पर्ने।
- बीउ उत्पादनका उन्नत प्रविधिहरूको विकास र विस्तारलाई एकिकृत रूपमा अघि बढाउनु पर्ने।
- गुणस्तरीय जनशक्तिको व्यवस्था मिलाउनु पर्ने।

समस्या समाधानका लागि सुझावहरू ...

- सिंचाई विस्तार तथा मलखादको उपलब्धतामा सुधार ल्याउनु पर्ने।
- प्राकृतिक प्रकोपबाट बीउ बालीलाई जोगाउने उपायहरू तथा बाली बीमामा जोड दिनु पर्ने।
- उत्पादित बीउको उचित मूल्य प्राप्त हुनेगरी करार सम्झौता गरेर मात्र खेती गर्ने तथा प्रतिफलमा आधारित अनुदान दिने परिपाटी बसाल्नु पर्ने।
- बाँझो जग्गाको उपयोग बढाउने तथा जंगली जनावरको समस्या हल गर्ने खालका नीति, कानून र कार्यक्रम ल्याउनु पर्ने।
- बीउ उत्पादन पकेट क्षेत्रहरूको पहिचान गर्दै तिनको विकास र विस्तार गर्नु पर्ने। आवश्यकता अनुसार वैदेशिक लगानी भित्र्याउनु पर्ने।
- आधारभूत पूर्वाधार विकास मार्फत बसाई सराईलाई कम गर्दै बीउ उत्पादनमा समेत युवाहरूलाई आकर्षित गर्नु पर्ने।

Recommendations of the Seminar

Following recommendations are made for strengthening seed sector of potato, vegetable and spice crops:

Details of activities to be performed in accordance with recommendation

S. No.	Recommendation	Responsible Organization	Support Organization
(A) Policy and Strategy Level			
1.	Germplasm acquisition Policy	MoALD	SQCC/PQPMC
2.	Plant Variety Protection act and breeders right	MoALD	SQCC/NHRC
3.	Hybrid Seed Sector Promotion Policy	MoALD	SQCC/NHRC
4.	Cold Storage Seed Potato Insurance policy	MoALD	SQCC/NPRP
5.	Strategy for declaration of vegetable seed production zone e.g. Jumla for carrot seed production	MoALD/DoA	NARC/NCPVSCD/ Universities
6.	Strategy to provide tax breaks or other incentives for companies and researchers/breeders involve in developing innovative hybrid vegetable varieties	MoF	MoALD
(B) Program Level/Implementation Level			
1.	Allocate sufficient Budget for research in Variety Development and hybrid seed production	MoF	MoALD
2.	Prioritize human resource development and management for vegetable breeding	MoALD/MoF	NARC/Universities
3.	Expedite variety registration process and promote PPP for private sector led variety registration	MoALD	SQCC
4.	Conduct action research by all government farms, farmers field and private seed companies	DoA/NARC	NCPVSCD/seed companies
5.	Collaborative/Co-ordinated research program	MoALD	NARC/DOA/ Universities
6.	Ginger and turmeric seed promotion program in farmers/groups/co-operatives level (Identification of pocket and program implementation)	MoALD	NCPVSCD/NARC/ Province
7.	Protecting landraces with geographical indication tag and domestication and commercialization of wild vegetables as well as Banking VGRs (through agro gene sanctuary, field Gene Bank etc.)	NARC/Gene Bank	DoA/NCPVSCD/ Farm Centers
8.	Assurance of vegetable breeder seed and assign NARC Centers/government farm center for breeder seed maintenance under designated breeders	NARC	DoA/SQCC/ NCPVSCD /STL
9.	Strategy to encourage banks and financial institutions to invest in seed research projects	NRB	MoALD
10.	Vegetable seed data collection and documentation	NARC/NCPVSCD	SQCC/SEAN/Seed Companies
(C) Other Cross Cutting Issues			
1.	Contract facilitation of the vegetable, potato and spice crops seed with buy-back guarantee	MoALD/ NCPVSCD	Private Sector/Farm Centers
2.	Seed cycle maintenance of vegetables, potato and spices	SQCC/STL	DoA/NCPVSCD/ Provincial farm/AKC
3.	Certification of vegetable seeds produced by government farms	SQCC/STL	DoA/NCPVSCD
4.	Linkage with international consortiums like Asian Vegetable Research and Development Center (AVRDC), World Vegetable Centre etc.	MoALD/ NCVSCD/ NARC	Private Sector/ Seed Companies
5.	Establish a molecular lab capable of doing RT-PCR test and other test on demand	SQCC/NARC	SEAN/Seed companies